

walhatiin ko ang aking sarili nang dahil kay Paraon at sa buo niyang hukbo, nang dahil sa kanyang mga karwahe at mga mangangabayo. ¹⁸Malalaman ng mga Ehipsiyo na ako si Yawe kapag ako'y dinakila nang dahil kay Paraon at sa kanyang mga karwahe at mga mangangabayo!”

¹⁹Nagpahuli naman ngayon ang Anghel ng Diyos na nangunguna sa mga Israelita. Lumipat din ang haliging ulap mula sa harap, at tumayo sa likod nila, ²⁰sa pagitan ng mga kampo ng mga Israelita at ng mga Ehipsiyo. Nagbigay ng liwanag ang ulap sa isang hukbo, at karimlan naman sa kabila, kaya hindi nag-abot ang mga hukbo sa buong magdamag. ²¹Iniunat ni Moises ang kanyang kamay sa dagat, at magdamag na pina-hip ni Yawe ang malakas na hanging silangan, at tinuyo ang dagat.

Nahati ang mga tubig, ²²at pumunta ang mga Israelita sa tuyong lupa sa gitna ng dagat, samantalang ang mga tubig ay naging pader sa kanan at sa kaliwa nila. ²³Hinabol sila ng mga Ehipsiyo, at sinundan sila sa laot ng dagat ng lahat ng kabayo ni Paraon, ng kanyang mga karwahe at mga mangangabayo.

²⁴Nang sumapit ang madaling-araw, tiningnan ni Yawe mula sa haliging apoy at ulap ang kampo ng mga Ehipsiyo, at ginulo iyon. ²⁵Pinabaon niya ang mga

gulong ng kanilang mga karwahe kayat bahagya na silang makagalaw. At sinabi ng mga Ehipsiyo: “Tumakas na tayo sa mga Israelita sapagkat si Yawe ang lumalaban sa Ehipto para sa kanila.”

²⁶*Sinabi ni Yawe kay Moises: “Iunat mo ang iyong kamay sa dagat at pabalikin mo ang mga tubig sa mga Ehipsiyo, sa kanilang mga karwahe at mga mangangabayo.”*

²⁷*Iniunat nga ni Moises ang kanyang kamay sa dagat.*

Sa pagbubukanliwayway, nanumbalik sa dati ang dagat. Nagsikap tumakas ang mga Ehipsiyo ngunit itinumba sila ni Yawe sa dagat.

²⁸*Bumalik ang mga tubig at tinabunan ang mga karwahe at mga mangangabayo – ang buong hukbo ni Paraon na sumunod sa mga Israelita sa dagat.*

Wala isa mang nakaligtas sa kanila. ²⁹Lumakad naman ang mga Israelita sa tuyong lupa sa kalagitnaan ng dagat, na ang mga tubig ay naging pader sa kanan at kaliwa nila.

³⁰Sa araw na iyon, iniligtas ni Yawe ang Israel sa mga kamay ng mga Ehipsiyo, at nakita ng Israel ang mga Ehipsiyong patay sa dalampasigan. ³¹Nakita ng Israel ang mga kahanga-hangang bagay na ginawa ni Yawe laban sa Ehipto para sa kanila. At nagkaroong-pitagan kay Yawe ang sambayanan, at naniwala sila kay Yawe at kay Moises na kanyang lingkod.

15

• ¹At inawit ni Moises at ng mga Israelita ang awit na ito kay Yawe:

“Aawitan ko si Yawe,
dahil itinampok niya ang kanyang sarili
kabayo at sakay, itinapon niya sa dagat.

²Si Yawe ang aking lakas at awit,
at siya ang aking kaligtasan.

Siya ang aking Diyos, at pupurihin ko siya;
ang Diyos ng aking ama, ipagbubunyi ko siya.

• **15.1** Sigaw ng masayang pasasalamat ang unang awit ni Moises. Isa rin itong pahayag ng pananampalataya. Sinasabi sa isang salmo: “Masaya ang bayang marunong magpuri.”

Walang maipagmamalaki ang bayang pinalaya sa tagumpay na ito ng Diyos at ni Moises na tao ng pananampalataya. Wala silang ibang marapat gawin kundi magpasalamat sa Diyos.

³ Si Yawe ay mandirigma,
Yawe ang kanyang pangalan.

⁴ Itinapon niya sa dagat
mga karwahe at hukbo ni Paraon;
nalunod sa Dagat ng Mga Tambo
mga pinakamagaling niyang mandirigma;
⁵ tinabunan sila ng kalaliman,
parang batong lumubog sa kailaliman.

⁶ Maluwalhati't makapangyarihan
ang kanang kamay mo, O Yawe,
dinudurog ng iyong kanang kamay
ang kaaway, O Yawe.

⁷ Sa malaki mong kapangyarihan,
ibinabagsak mo ang iyong mga kalaban;
ipinadadala mo ang iyong poot
at tinutupok silang parang dayami.

⁸ Sa hininga ng iyong iling,
nagpatung-patong ang mga tubig
at tumayong parang pader ang mga alon,
tumigas ang kalaliman sa pusod ng dagat.

⁹ Sabi ng kaaway – Hahabulin ko sila't aabutan,
hahatiin ko ang nasamsam
at ako'y magpapakabusog,
huhugutin ko ang aking tabak
at pupuksain sila ng aking kamay.

¹⁰ Hinipan mo sila sa iyong hininga,
at tinabunan sila ng dagat,
parang tingga silang lumubog
sa kagila-gilalas na dagat.

¹¹ Sino sa mga diyos ang tulad mo, O Yawe?
Sino ang tulad mo, kagila-gilalas sa kabanalan,
nakasisindak sa kapuri-puri mong mga gawa,
gumagawa ng mga kahanga-hangang bagay?

¹² Iniunat mo ang iyong kanang kamay,
at nilulon sila ng lupa.

Aalalahanin ng Pagbubunyag ang awit na ito (Pag 15:3) sa paglalahad sa awit ng mga hinirang at mga martir ni Kristo, sa pagkakitang iniligtas sila mula sa kanilang kahinaan at pinutungan ng luwalhati.

Ang mga matatandang relihiyon (pati na ang mga tao sa ngayon) ay may mga piyestang ayon sa takbo ng kalikasan: piyesta ng buwan, ng tag-init, ng tag-ulan, ng pagsilang. Sa kabilang dako nama'y ang mga

kahanga-hangang ginawa ng Diyos para iligtas tayo ang ipinagdiriwang ng lahat ng piyesta sa Biblia. Kung pinupuri natin ang Diyos dahil sa mga kahanga-hangang bagay ng kalikasan, mas dapat natin siyang makilala sa mga pangyayari sa kasaysayan. Pasalamat natin ang Panginoon, bago ang lahat, para sa maliit at malalaking pangyayari na nagpapakita ng pagdating ng kanyang Kaharian sa atin.

¹³ Sa walang maliw mong pag-ibig,
inakay mo ang bayang tinubos mo,
pinatnubayan sila sa iyong lakas
tungo sa iyong banal na tirahan.

¹⁴ Narinig ito ng mga bansa at sila'y nanginginig:
pinagharian ng takot ang mga Pilisteo,
¹⁵ nasindak ang mga pinuno ng Edom,
nangatog ang mga heneral ng Moab,
nanlupaypay ang mga Kananeo.

¹⁶ Nilukuban sila ng takot at sindak
at sa lakas ng iyong bisig,
sila'y naging parang bato
hanggang magdaan ang bayan mo, O Yawe!
hanggang makatawid ang bayang binili mo.

¹⁷ Dadalhin mo sila't itanim
sa bundok ng iyong pamana,
ang lugar ng ginawa mong tirahan, O Yawe,
ang santuwaryo na itinayo ng iyong mga kamay, O Panginoon.
¹⁸ Maghahari si Yawe magpakailanman!"

¹⁹ Nang sumugod sa dagat ang mga karwahe, sa mga kabayo at mga mangangabayo ni Paraon, pinabalik ni Yawe ang mga tubig ng dagat sa kanila, ngunit lumakad sa tuyong lupa ang mga Israelita sa gitna ng dagat.

²⁰ At kumuha ng tamborin si Miriam na propetisa at kapatid ni Aaron, at sumunod sa kanya ang lahat ng kababaihan, may hawak ding mga tamborin at sumasayaw.

²¹ Inawitan sila ni Miriam: "Umawit kay Yawe dahil itinampok niya ang kanyang sarili; kabayo at sakay, itinapon niya sa dagat."

Paglalakbay sa disyerto

• ²² At pinalakad ni Moises ang mga Israelita mula sa Dagat ng Mga Tambo patungo sa Disyerto ng Sur. Tatlong araw silang naglakad sa disyerto, ngunit wala silang natagpuang tubig.

²³ Dumating sila sa Mara pero hindi nila mainom ang tubig doon sapagkat mapait ito. (Kaya tinawag na Mara ang lugar na iyon.)

²⁴ Nagreklamo ang sambayanan laban kay Moises, at sinabi: "Ano ngayon ang iinumun natin?" ²⁵ Kaya dumaing si Moises kay Yawe na nagpakita sa kanya ng kapi-

• 22. Lubusan nang iniwan ng mga Israelita ang pinakamaningning at pinakaayaayang sibilisasyon ng mundo sa kanilang panahon, pati na ang mga gulayan nito, ang mga bukiring may irigasyon at ang kilalang kultura nito. Naglaho sana sila bilang isang bayan kung nanatili sila roon. Ngunit ipinatatahak ngayon sa kanila ni Moises ang daan ng paglaya. Tulad ng alinmang bansa o uring panlipunan na nagkakamit ng kasarinlan nito, kailangang sila ang maging responsable sa sarili nilang patutunguhan. Alam ni Moises na hindi walanglagot na pagpapakasaya ang kalayaan: ito ang simula ng isang mahirap na landas at puno ng mga sakripisyo. Subalit sa daang ito nahahayag ang Kalinga ng Diyos

na nagbibigay sa atin ng tiwala sa paglakad. May nagaganap na mga kahanga-hangang bagay na di-inaasahan, ngunit hindi pinoproblema ng Diyos na paalwanin ang kanyang bayan sa pagpaparami ng mga himala.

May dahilan para mangamba ang mga takas na nangahas na "pumalaot" sa disyertong sakop ng Sinai. Nasusuong sila sa gutom, uhaw, at sa mga tagaroon sa disyerto. Sa sumusunod na mga pahina, malinaw na inilalarawan sa atin ng awtor ang mga panganib na ito at ginugunita niya ang ilang pakikisangkot ng Diyos. Pero maluwag niyang isinasalaysay ang mga ito, iniakma ang mga aral para sa kanyang mga

rasong kahoy. Inihagis niya iyon sa tubig, at sumarap ang tubig.

Doon binigyan ni Yawe ng mga kautusan at mga batas ang sambayanan. Doon niya sila sinubok, ²⁶ at sinabi niya: “Kung pakikickingan mong mabuti ang tinig ni Yaweng Diyos mo, at gagawin ang tama sa kanyang paningin, diringgin ang kanyang mga utos, at tutuparin ang lahat niyang kautusan, hindi ko ilalapat sa iyo ang alinman sa sakit na ipinataw ko sa mga Ehipsiyo, sapagkat ako si Yawe na nagpapagaling sa iyo.”

²⁷ At nakarating sila sa Elim kung saan may labindalawang bukal at pitumpung palmera, at nagkampo sila sa tabi ng tubig.

Ang manna

16 • ¹ *Umalis ang mga Israelita sa Elim at dumating ang buong pamayanan sa Disyerto ng Sin, sa pagitan ng Elim at Sinai, sa ikalabinlimang araw ng ikalawang buwan pagkalabas nila sa Ehipto.*

² *Sa disyerto, nagreklamo ang buong pamayanan ng Israel laban kina Moises at Aaron, ³ at sinabi sa kanila: “Namatay na sana kami sa kamay ni Yawe sa Ehipto, habang nakaupo sa tabi ng kaldero ng karne at kumakain ng tinapay hanggang mabusog. Pero dinala mo kami sa*

disyertong ito para patayin sa gutom ang buong pamayanan!”

⁴ At sinabi ni Yawe kay Moises: “Magpapaulan ako ngayon ng tinapay mula sa langit para sa inyo. Lalabas ang sambayanan araw-araw para manguha ng kailangan nila sa araw na iyon. Kaya masusubok ko sila kung susundin nga nila ang aking Aral o hindi. ⁵ *Sa ikanim na araw, habang inihahanda nila ang kailang pinanguha, makikita nilang ito’y doble ng dati nilang natitipon sa bawat araw.”*

⁶ *At sinabi naman nina Moises at Aaron sa lahat ng Israelita: “Malalaman ninyo sa dapithapon na si Yawe ang naglabas sa inyo mula sa Ehipto, ⁷ at makikita ninyo sa umaga ang Luwalhati ni Yawe. Sapagkat narinig niya ang inyong reklamo laban sa kanya, sapagkat sino kami para pagreklamuhan ninyo?”*

⁸ *Bibigyan kayo ni Yawe sa dapithapon ng karneng makakain at ng tinapay sa umaga upang mabusog kayo, sapagkat narinig ni Yawe ang pagrereklamo ninyo laban sa kanya. Hindi kami ang pinagreklamuhan ninyo kundi si Yawe, sapagkat sino ba naman kami?”*

⁹ At sinabi ni Moises kay Aaron na sabihin sa buong pamayanan ng Israel: “Lumapit kayo kay Yawe sapagkat narinig niya ang inyong mga reklamo.”

kasamahang laging natutukso sa maalwang pamumuhay, gahaman sa mga ari-arian at nadadala ng mga pangako ng mga banyagang bansa na umagaw sana sa kanilang pagkakakilanlan at misyon.

Ako si Yawe na nagpapagaling sa iyo. Bawat diyos ay may kanya-kanyang espesyalidad, pero si Yaweng Diyos ng ating mga ninuno ay hindi tagapagalaya lamang. Alam din niya ang ating kahinaan at mabisa ang kanyang salita sa pagpapagaling at pagpapaluso sa atin.

• **16.1** *Nagreklamo ang buong pamayanan laban kina Moises at Aaron.* Sa patuloy nating pagbasa, muli nating makakatagpo ang mga reklamador pero takot namang magreklamo nang lantaran. Hindi sila nasisiyahan pero wala namang iminumungkahi. Pinupulaan nila ang mga nananam-palataya pero sa katunayan, ayaw lamang nila ng mga problema.

Bibigyan kayo ni Yawe sa dapithapon ng karne... Ang Diyos ang nagbigay ng pagkain sa kanyang bayan sa mismong sandaling salat sila sa lahat. Maraming langkay ng mga ibong pagod sa matagal na paglipad ang bumagsak sa may kampo. May isa pa rin silang natagpuang pagkain na di nila inaasahan, *ang manna*. Malamang na ito ang dagtang masaganang lumalabas mula sa mga dawag ng disyerto. Sa sandali ng kawalang-pag-asa, ang tulong na ito ang naging patunay sa Israel na hindi sila pinababayaan ng Diyos. Isinasalaysay rin sa Blg 11:4 ang pangyayaring ito.

Naiintindihan natin sa pamamagitan nito na isang regalo ng Diyos ang ating pagkain sa araw-araw. Sa pag-aanyaya niya sa ating tahakin ang isang mahirap na daan, ipinangangako niyang tutulungan tayo at para makapagsimula ay ibibigay sa atin ang pagkaing kailangan natin.

Sa paglipas ng panahon, pinalawak ang salaysay ng pangyayaring ito na parang ipinahihiwatig na

¹⁰ Habang nagsasalita si Aaron sa buong pamayanan ng Israel, bumaling sila sa disyerto. At masdan, lumitaw ang Luwalhati ni Yawe sa gitna ng ulap.

¹¹ At sinabi ni Yawe kay Moises: ¹² “Narinig ko ang mga reklamo ng mga Israelita. Kausapin mo sila at sabihin – Kakain kayo ng karne sa dapithapon, at magkakaroon kayo ng tinapay sa umaga hanggang gusto ninyo; at malalaman ninyo na ako si Yaweng Diyos ninyo.”

¹³ *Nang dapithapon ding iyon, nagdatingan ang mga pugo at pinuno ng mga ito ang kampo.* At kinaumagahan, nagkaroon naman ng hamog sa paligid ng kampo. ¹⁴ Nang pumailanlang ang hamog, hayun at naiwan sa ibabaw ng disyerto ang kung anong manipis na parang biskwit panotsa. ¹⁵ Nang makita iyon ng mga Israelita, sinabi nila sa isa’t isa: “Manna (Ano ito?)” sapagkat hindi nila alam kung ano ‘yon. Sinabi sa kanila ni Moises: “Iyan ang tinapay na bigay sa inyo ni Yawe bilang pagkain.

¹⁶ *Ito ang iniutos ni Yawe: tipunin ninyo ito batay sa kayang kainin ng bawat isa, mga apat na litro bawat isa, at ayon din sa bilang ng taong nasa tolda ng bawat isa.”*

¹⁷ *Ganito nga ang ginawa ng mga Israelita. Tinipon nila iyon, may nanguha ng mas marami at mayroon namang kaunti lamang.* ¹⁸ *Ngunit nang takalin nila iyon sa omer, walang sumobra sa nanguha ng mas marami, at hindi kinulobra ang nanguha ng kaunti. Nanguha ang bawat isa ayon sa kaya nilang ubusin.*

Bigyan mo kami ngayon ng aming kakanin

¹⁹ At sinabi sa kanila ni Moises: “Walang sinumang magtitira nito hanggang kinaumagahan.” ²⁰ Ngunit hindi nila pinakinggan si Moises, at itinira iyon ng iba hanggang kinaumagahan. Inuod iyon at bumaho, at nagalit sa kanila si Moises.

²¹ Tuwing umaga, nangunguha ang bawat isa ayon sa kaya niyang kainin, at natutunaw iyon sa init ng araw.

²² *Sa ikanim na araw, dobleng dami ng tinapay ang kinukuha nila, dalawang omer bawat isa, at lumapit kay Moises ang mga pinuno ng pamayanan at sinabi iyon kay Moises.* ²³ *Sinabi naman ni Moises sa kanila: “Ito ang iniutos ni Yawe – Magpapahinga kayo bukas, sapagkat ang araw na iyon ay isang Pahinga – o sabbat – na sagrado para kay Yawe. Kaya lutuin ninyo ngayon ang dapat lutuin, at pakuluan ang dapat pakuluan, at itabi ang anumang matitira para sa susunod na araw.”*

²⁴ *Kaya itinabi nila iyon hanggang umaga tulad ng iniutos ni Moises at hindi iyon bumaho o inuod.* ²⁵ *At sinabi ni Moises: “Kanin ninyo ito ngayon, sapagkat ngayon ay araw ng Pahinga – o sabbat – sa karangalan ni Yawe. Hindi ninyo ito makikita ngayon sa lupa.* ²⁶ *Manguha kayo nito sa loob ng anim na araw, ngunit wala nito sa ikapitong araw, ang Araw ng Pahinga.”*

²⁷ *Lumabas ang ilan para manguha sa ikapitong araw pero wala silang nakita.* ²⁸ *At sinabi ni Yawe kay Moises: “Hanggang kailan kayo tatanggap sumunod sa aking mga utos at batas?”* ²⁹ *Tingnan ninyo, binigyan kayo ni Yawe*

nagpadala ng manna ang Diyos araw-araw sa loob ng apatnapung taon: Ex 16:35; Jos 5:12; Slm 78:24; Kar 16:20. Sa katagalan, nawalan ng interes ang mga tao sa pangyayaring ito pero noon, gusto nilang purihin ang Diyos.

Ang regalang ito ng tinapay ng langit ang naging batayan ng dalawang magkaibang paliwanag sa mga kasunod na pahina ng Biblia. Nasa Deuteronomio 8:3, “Pinakain ka niya ng manna na hindi mo alam ni ng iyong mga ninuno upang ipakita sa iyo na hindi lamang sa tinapay nabubuhay ang tao kundi sa lahat ng namumutawi sa bibig ni Yawe mabubuhay ang tao.” Tingnan ang paliwanag sa Mc 6:35. At pag dating sa Ebanghelyo, ang manna ang larawan ng tunay na tinapay galing sa langit, si Kristo, na siyang ibinibigay na pinakapagkain ng buhay sa eukaristiya: tingnan ang paliwanag sa Juan 6.

Nakakapukaw-interes gunitain na merong dalawang pangunahing daan mula Ehipto patungong Sinai. Ang Daan ng Mga Kuta na bumabaybay sa dagat ay madaling daanan pero binabantayan ng mga sundalo; ang landas namang mas malayo sa aplaya, na ginagamit ng mga takas na alipin, ay mas mapanganib. Makabababa lamang ang mga pugo sa tabing-dagat; ang manna nama’y makukuha sa landas na malayo sa tabing-dagat. Nasabi na natin sa Introduksyon na binibigyan tayo ng Exodo ng mga salaysay ng maraming grupo, na ang ilan ay hinahabol, ang iba nama’y mga takas. Ang unang grupo’y malamang na dumaan sa daan sa tabing-dagat kung saan inililista ang mga manlalakbay at malamang na doon sila nakakita ng mga pugo; ang iba nama’y nakatagpo ng manna sa pagdaan nila sa landas na malayo sa dagat.

ng Araw ng Pahinga! Kaya naman binibigyan niya kayo sa ikanim na araw ng tinapay na para sa dalawang araw. Manatili ang bawat isa sa kanyang kinaroroonan, at walang lalabas sa kanyang tirahan sa ikapitong araw.”

³⁰ Kayat nagpahinga ang sambayanan sa ikapitong araw.

³¹ Tinawag ng mga Israelita ang pagkaing ito ng manna. Maputi itong parang buto ng kulantro at lasang galyetas na may pulot-pukyutan.

³² At sinabi ni Moises: “Ito ang iniutos ni Yawe – Kumuha kayo ng isang takal ng manna, at itabi iyon para sa susunod na mga salinlahi upang makita nila ang tinapay na ibinigay ko sa inyo bilang pagkain sa disyerto nang ilabas ko kayo mula sa Ehipto.” ³³ Kaya sinabi ni Moises kay Aaron: “Kumuha ka ng isang banga at lagyan mo ng isang takal na manna, at ilagay sa harap ni Yawe para sa iyong mga inapo.” ³⁴ Nilagyan nga ni Aaron ng isang punong takal ng manna ang banga, tulad ng iniutos ni Yawe kay Moises, at inilagay iyon sa harap ng mga tapyas ng Kautusan ng Diyos upang doon itabi.

³⁵ Kumain ng manna ang mga Israelita hanggang makarating sila sa isang lupaing may mga naninirahan. Kumain sila ng manna sa loob ng apatnapung taon hanggang makarating sila sa hangganan ng Kanaan.

Tubig mula sa bato

17 • ¹ Nagpatuloy ang buong pamayanan ng mga Israelita mula sa Disyerto ng Sin, at nagpunta sa iba’t ibang lugar ayon sa ipinag-uutos ni Yawe. Nagkamposila sa Refidim, ngunit walang mainom na tubig doon ang sambayanan.

² Inaway ng sambayanan si Moises, at sinabi: “Bigyan mo kami ng tubig na mainom.” Ngunit sumagot si Moises: “Bakit ako ang inaaway ninyo? Bakit ninyo sinusubok si Yawe?”

³ Ngunit nauuhaw ang bayan at nagreklamo sila laban kay Moises: “Ba’t mo pa kami pinaalis sa Ehipto para patayin lamang kami sa uhaw, pati ang mga aming mga anak at mga hayop?”

⁴ Kaya sumigaw si Moises kay Yawe: “Ano ang gagawin ko sa bayang ito? Halos batuhin na nila ako!” ⁵ Sinabi ni Yawe kay Moises: “Pumunta ka sa harap ng sambayanan, at isama mo ang mga matatanda ng Israel. Kunin mo ang tungkod na ipinanghampas mo sa Ilog Nilo, at pumunta ka sa harap ng sambayanan. ⁶ Tatayo ako roon sa harap mo sa bato sa Horeb. Hampasin mo ang bato, at aagos mula rito ang tubig at may maiinom na ang bayan.”

Ginawa nga iyon ni Moises sa harap ng mga matatanda ng Israel.

⁷ Tinawag na Masa (o Pagsubok) at Meriba (o Reklamo) ang lugar na iyon, dahil sa mga reklamo ng mga Israelitang sumubok kay Yawe sa pagsasabing “Kasama ba natin si Yawe o hindi?”

Tagumpay laban sa Amalec

• ⁸ Nasa Refidim ang mga Israelita nang dumating ang mga Amalecita at sinalakay sila. ⁹ Kaya sinabi ni Moises kay

• **17.1** Inilagay ng Diyos sa pagsubok ang Israel sa disyerto: Hanggang kailan papayag na sumunod sa isang patutunguhang labas sa karaniwan ang mga karaniwang taong ito? Hanggang saan aabot ang kanilang pananampalataya? *Tinutukso* rin ng Israel ang Diyos, o humihingi sila ng mga patunay sapagkat hindi buo ang paniwala nila sa kanya. Humihingi sila ng mga milagro: “Kung kasama ka namin, ipakita mo ngayon din.”

Ginugunita ng Biblia ang paghaharap na ito sa pagbukal ng tubig mula sa bato. Nalagay rin sa pagsubok si Moises sa lugar na iyon; tingnan sa Blg 20 ang salaysay sa iisang pangyayari.

Nang sumunod na mga panahon, nakita ng tradisyong Judio sa *batong* ito ang isang larawan ng Diyos na bukal ng buhay sa piling ng kanyang bayan, ang

milagrosang Bato na kasa-kasama nila sa kanilang mga paglalakbay (tingnan 1 Cor 10:4). Ang Diyos ang Batong di-malalagusan na nag-iingat sa kanyang lihim hanggang sa siya’y masugatan at mula mismo sa kanyang sugat ay dumadaloy ang buhay. Unawain natin na naiwala ng taong makasalanang ang tunay na kaalaman sa Diyos kayat hindi niya siya matagpuan. Ngunit nagiging mahina ang Diyos sa katauhan ni Jesus na sa pagkamatay ay ibinubunyag ang lihim ng Diyos: ito ang kanyang pag-ibig at malasakit sa atin. Binibigyang-diin ng Ebanghelyo na mula sa puso ni Jesus na sinugatan ng sibat ay umagos ang dugo at tubig na naglalarawan sa Espiritu Santo (Jn 7:37 at 19:34).

• 8. Kinukumpleto ng tagumpay laban sa Amalec

Josue: “Pumili ka ng ilang lalaki at labanan ang mga Amalecita bukas ng umaga. Tatayo naman ako sa tuktok ng burol na hawak ang tungkod ng Diyos.”

¹⁰Nakipaglaban nga si Josue sa mga Amalecita tulad ng iniutos ni Moises, at umahon naman sa tuktok ng burol sina Moises, Aaron at Hur. ¹¹Hangga’t nakataas ang mga kamay ni Moises, nananalo ang mga Israelita; ngunit kapag ibinababa niya ang mga iyon, ang mga Amalecita naman ang nakalalamang.

¹²Nang mangawit ang mga bisig ni Moises, kumuha sila ng isang bato para makaupo siya, at itinaas naman nina Aaron at Hur na nasa magkabilang tabi niya ang kanyang mga kamay, kayat nanatiling nakataas ang mga iyon hanggang sa paglubog ng araw. ¹³Nagapi naman ni Josue sa kanyang tabak si Amalec at ang mga tauhan nito.

¹⁴At sinabi ni Yawe kay Moises: “Isulat mo ito sa isang aklat bilang alaala, at sabihin kay Josue na papawiin ko ang alaala ni Amalec sa silong ng langit.”

¹⁵Pagkatapos niyon, gumawa si Moises ng isang altar, at tinawag iyon na “Si Yawe ang aking watawat” ¹⁶sapagkat sinabi niya, “Ibاندila ang watawat ni Yawe. Makikidigma si Yawe sa mga Amalecita sa mga sali’t salinlahi.”

Dumating si Yetro ng biyenang ni Moises

18 ¹Nabalitaan ni Yetro ng pari ng Madian at biyenang ni Moises ang lahat ng ginawang ng Diyos para kay Moises at sa kanyang bayang Israel nang ilabas ni Yawe ang Israel mula sa Ehipto.

²Matapos pauwiin ni Moises ang kanyang maybahay na si Sefora, tinanggap ito ni Yetro ng biyenang ni Moises, ³pati ang dalawa nitong anak

na lalaki. Pinangalanang Gersom ni Moises ang panganay upang magunita niya na naging *dayuhan* siya sa isang lupaing banyaga, ⁴at ang isa nama’y Eliezer sapagkat sinabi niya, “*Tinutulungan ako ng Diyos* ng aking ama, at iniligtas ako sa tabak ni Paraon.”

⁵Kaya dumating sa disyerto si Yetro kasama ang maybahay at ang mga anak ni Moises sa pinagkakampuhan ng sambayanan sa bundok ng Diyos.

⁶At ipinasabi kay Moises: “Narito ang biyenang mong si Yetro, kasama ang iyong maybahay at ang dalawa nitong anak na lalaki.” ⁷Kaya sinalubong ni Moises ang kanyang biyenang at yumuko sa harap nito at hinagkan. At pumasok sila sa tolda pagkatapos magkumustahan tungkol sa lagay ng bawat isa. ⁸Sinabi ni Moises sa kanyang biyenang ang lahat ng ginawang ni Yawe kay Paraon at sa Ehipto alang-alang sa Israel, ang lahat ng paghihirap na naranasan nila sa daan at kung paano sila iniligtas ni Yawe.

⁹Nagalak si Yetro sa lahat ng kabutihang ginawang ni Yawe sa Israel sa pagliligtas sa kanila mula sa kamay ng Ehipto, ¹⁰at sinabi niya: “Purihin si Yawe na nagligtas sa inyo sa kapangyarihan ng Ehipto at ni Paraon, na nagligtas sa sambayanan sa ilalim ng kapangyarihan ng Ehipto. ¹¹Alam ko na ngayon na mas dakila si Yawe kaysa lahat ng iba pang diyos sapagkat iniligtas niya ang kanyang bayan nang inaalipin sila.”

¹²Nag-alay pagkatapos si Yetro ng sinunog na handog at iba pang mga hain sa Diyos; at dumating si Aaron kasama ang lahat ng matatanda ng Israel upang makisalo sa biyenang ni Moises sa pagkaing ito sa harap ng Diyos.

Paghirang sa mga hukom

• ¹³Kinabukasan, naupo si Moises upang maggawad ng katarungan sa bayan, at tumayo ang sambayanan sa paligid niya mula umaga hanggang dapithapon.

ang mga karanasang ito tungkol sa Kalinga ng Diyos. Si Josue ang namumuno sa pakikipaglaban, pero si Moises ang gumagawa ng kahanga-hangang mga bagay sa nakaunang niyang tungkod. Sa Diyos galing ang tagumpay.

Isang larawan ng panalanging nagkakamit ng tagumpay mula sa Diyos ang laging nakikita ng tradisyong Kristiyano sa istoryang ito.

Hindi lamang para magsalita ang misyon ng mga propeta, kundi para mamagitan sa harap ng Diyos: 1 S 7:7; Jer 7:16; Ex 32:30.

• **18.13** Kailangang iorganisa ng mga Hebreo at ng iba pang takas na kasamang lumabas ni Moises mula sa Ehipto ang kanilang sarili. Hindi idinikta ng Diyos sa kanila kung ano ang dapat nilang gawin. May mga institusyon silang kailangan na kanilang inimbento. Ang iba nama’y ginaya nila sa ibang mga bayan. Sa pagkakataong ito’y tinutularan nila ang mga Madianita (paring Madianita ang biyenang ni Moises).

Tulad ng ibang di-mapag-aalinlanganang mga pinuno, kailangan ni Moises ng panahon para malamang mas magiging mabuti ang lahat kung

¹⁴Nang makita ng biyenan ni Moises ang lahat ng ginagawa niya para sa sambayanan, sinabi nito sa kanya: “Ano itong ginagawa mo para sa bayan? Bakit nag-iisa kang nakaupo bilang hukom, samantalang nakatayo naman ang buong sambayanan na nakapaligid sa iyo mula umaga hanggang dapithapon?” ¹⁵Sumagot si Moises: “Ang bayan ang lumalapit sa akin upang malaman ang pasya ng Diyos ¹⁶kapag mayroon silang sigalot. Lumalapit sila sa akin upang ako ang humatol sa dalawa, at ipaalam sa kanila ang mga batas at mga aral ng Diyos.”

¹⁷Sumagot si Yetro: “Hindi mabuti ang ginagawa mo. ¹⁸Tiyak na sisirain mo ang iyong sarili pati ang bayang ito, sapagkat napakabigat ng trabahong ito para sa iyo, hindi mo ito magagampanang mag-isa. ¹⁹Makinig ka ngayon sa akin at papayuhan kita, at sumaiyo nawa ang Diyos. Ikaw ang kakatawan sa sambayanan sa harap ng Diyos, at ihaharap mo sa kanya ang kanilang usapin. ²⁰Ituturo mo sa kanila ang mga batas at mga aral, ipaalam mo sa kanila ang daang dapat nilang tahakin at kung ano ang dapat nilang gawin. ²¹Ngunit pumili ka ng mga lalaking may-kakayahan at may pitagan sa Diyos mula sa sambayanan, mga taong pinaninindigan ang katotohanan at namumuhi sa lagay, at hirangin mo sila bilang mga puno ng mga pangkat na binubuo ng sanlibo, sandaan, limampu at sampu.

²²Sila ang papaggagawarin mo ng katarungan sa bayan sa lahat ng pagka-

kataon, at idudulog naman nila sa iyo ang mabibigat na kaso, pero sila na ang bahalang magpasya sa maliliit na usapin. Kaya gagaan ang iyong pasanin. Tutulungan ka nila. ²³Kung gagawin mo ito, mapapatnubayan ka ng Diyos at mapanganatawanan mo ang iyong tungkulin, at maluwalhating makararating ang lahat ng taong ito sa kanilang lugar.”

²⁴Sinunod nga ni Moises ang payo ng kanyang biyenan, at ginawa ang lahat niyang sinabi. ²⁵Pumili siya ng mga lalaking may-kakayahan mula sa mga Israelita at inilagay niya sila bilang mga pinuno ng mga pangkat ng sanlibo, sandaan, limampu at sampu. ²⁶Sila ang nag-gawad ng katarungan sa lahat ng pagkakataon, at mabibigat na usapin lamang ang inihaharap kay Moises, ngunit sila na mismo ang humahatol sa iba pang mga kaso.

²⁷At pinauwi na ni Moises ang kanyang biyenan, kayat bumalik siya sa sariling lupain.

Paghahanda ng Tipan

19 • ¹Sa ikatlong buwan mula nang umalis ang mga Israelita sa Ehipto, dumating sila sa Disyerto ng Sinai nang araw ring iyon. ²Dumating sila roon mula sa Refidim at nagkampo sa Disyerto ng Sinai.

Doon nagkampo ang mga Israelita sa tapat ng bundok, ³ngunit umahon si Moises sa Diyos, at tinawag siya ni Yawe mula sa bundok, at sinabi: “Ito ang

ibabahagi niya sa iba ang kanyang mga responsabilidad. Mabuti’t sanay siyang makinig sa Diyos kayat marunong din siyang makinig sa kanyang mga kamag-anak.

Pumupunta ang mga tao kay Moises bilang kanilang propeta at hukom. Hindi lamang niya kailangang lutasin ang mga sigalot kundi nagpupunta sa kanya ang bawat isa para ikonsulta kung ano ang dapat niyang gawin o hindi, o para pagpalain ng Diyos ang kanilang mga balak at lumabas na maayos. Ang mga hukom na kanyang hinihirang ang modelo ng mga pari at “matatanda” na siyang mamumuno sa bayang Israel.

• **19.1** Nakilala ng mga Israelita ang Diyos sa mga pangyayaring nakapaloob sa kanilang paglaya at sa mga pagsubok sa disyerto. Saka sila makahaharap sa tagpuang itinakda ng Diyos nang tawagin niya si Moises sa mismong lugar na iyon na tinatawag na Horeb o Sinai (Ex 3:12). Sumapit na ang sandali para matanggap nang malaya ang pangako ng Diyos na gagawin niya silang bayan niya magpakailanman.

Akin ang buong daigdig. Ang Diyos ang Diyos ng lahat ng tao at tagapagligtas ng lahat, maging Katoliko man o hindi. Subalit ipinasya niyang bigyan ng panibagong direksyon ang kasaysayan, at palaguin at

sasabihin mo at ipaliliwanag sa mga Israelita –

⁴Nakita ninyo ang ginawa ko sa mga Ehipsiyo at kung paano ko kayo pinasan sa mga pakpak ng agila at pinapunta sa akin. ⁵Kung makikinig ka ngayon sa akin at tutupdin ang aking tipan, kayo ang magiging natatangi kong ari-arian sa lahat ng bansa. Sapagkat akin ang buong daigdig, ⁶ngunit kayo ay magiging kaharian ng mga pari at banal na bansa para sa akin. – Ito ang mga salitang sasabihin mo sa mga anak ng Israel.”

⁷Kaya umalis si Moises, at ipinatawag ang lahat ng matatanda ng bayan at inilahad sa kanila ang lahat ng salitang inutos ni Yawe na sabihin niya. ⁸Sumagot sa iisang tinig ang buong bayan: “Gagawin namin ang lahat ng sinabi ni Yawe.” At inihatid naman ni Moises kay Yawe ang sagot ng bayan.

⁹Sinabi ni Yawe kay Moises: “Darating ako sa iyo sa isang makapal na ulap upang marinig ako ng bayan na naki-

kipag-usap sa iyo at nang lagi silang maniwala sa iyo.” At sinabi ni Moises kay Yawe ang sinabi ng sambayanan.

¹⁰Sinabi naman ni Yawe kay Moises:

“Puntahan mo ang sambayanan at hayaan silang magpakabanal ngayon at bukas; palabhan mo sa kanila ang kanilang mga suot, ¹¹at maging handa para sa ikatlong araw. Sapagkat bababa si Yawe sa ikatlong araw sa Bundok Sinai sa harap ng buong sambayanan. ¹²Lagyan mo ng mga hangganan sa paligid ang sambayanan, at sabihin sa kanila – Huwag kayong aahon sa bundok ni hihipuin ang panaan niyon; mamamatay ang sinumang humipo sa bundok. ¹³Hindi siya pagbubuhatan ng kamay kundi babatuhin o papanain. Huwag bubuhayin, maging tao o hayop. Pag tunog lamang ng trumpeta saka sila makakaakyat sa bundok.”

¹⁴Bumaba si Moises mula sa bundok at sinabihan ang sambayanan na magpakabanal, at nilabhan nila ang kanilang mga suot. ¹⁵At sinabi niya sa bayan: “Mag-

pabungahin ito mula sa loob sa pamamagitan ng kanyang bayan na papagdaranasin niya ng mga mahahalagang karanasan.

Banal na bansa na ibig sabihin’y nakatalaga sa akin. Ang Israel ang magiging kahariang si Yawe lamang ang tanging hari. Kayat tanging katarungan lamang niya ang kailangang makamit ng mga taong namumuno sa Israel. Ang mga Israelita ay mga taong malaya na para sa Diyos lamang. Kayat hindi sila dapat mahawahan ng mga diyus-diyusan, mga kaugaliang dimalinis at mga huwad na pagpapahalaga ng ibang mga bayan.

Kayo ang magiging kaharian ng mga pari para sa akin. Sa anumang relihiyon, ang pari ang siyang lumalapit sa Diyos at tumatanggap sa kanyang mga Komunikasyon. Ang Israel sa kabuuan nito ang may ganitong pribilehiyong makilala ang Diyos at lumapit sa kanya sa paraang hindi magagawa ng iba. Ang Israel ang tumatanggap sa mga pangako ng Diyos para sa lahat ng tao.

Isinasakatuparan ang pagtitipang ito sa panaan ng *Sinai*, sa isa sa pinakakahanga-hangang mga lugar na maaaring isipin. Si Moises at ang matatanda o ang mga kinatawan ng bayan ay umaahon sa bundok sa gitna ng nagngangalit na mga kidlat habang dumadagundong naman ang mga kulog sa mga bangin. Ang kalinisan ng kanilang damit, ang pagbabawal na lumapit at ang mga abstinensya ang naghanda sa kanilang mga espiritu para madama ang “bigat ng Diyos”: ito ang kahulugan ng salitang “kaluwalhatian” sa Hebreo.

Tulong sa atin ang lahat ng ito para maintindihan ang gustong sabihin sa atin ni Jesus sa Huling Hapunan niya kasalo ang kanyang mga apostol nang mangusap siya tungkol sa *bagong tipan* (Mc 14:24). Sa sumunod na panalangin, hiningi niyang ang mga sumasampalataya ang maging *Bagong Bayang nakatalaga sa Diyos*, mga pari ng *Diyos sa gitna ng mundo*: Jn 17; 1 P 2:9; Pag 1:6 at 5:10.

GINAGAMIT SA BIBLIA ang salitang *Ang Batas* para tukuyin ang kabuuan ng mga batas na nagmula sa Pagtitipang pinagtibay ni Yawe at ng Israel sa Bundok Sinai.

Ang Batas ay nagpapahiwatig, sa ganang sarili nito, ng bagay na mabigat. Nakalaya na ang mga Hebreo sa pamatok ng pagkaalipin, pero hindi sila lalago nang walang Batas. Dinidisciplina ang isang bata ng mga tagaturo nito para hubugin ang kanyang kalooban, rendahan ang kanyang mga kapritso at sanayin sa kagandahang-loob. Gayundin naman, kailangang pailalim sa Batas ang Israel bago sila lubos na lumago at mamunga para matanggap ang Espiritu. Sa pagpapailalim sa Batas, madidiskubre nila ang pasang karamasan at paghihimagsik na dala ng bawat isa sa kanyang sarili, at kung gaano kadalas nilang nilalabag ang Diyos.

Huwag sanang kalimutan na tungkol sa paghahanda sa Pagtitipang tinutukoy rito. Magtatapos ito sa kab. 24 matapos isingit ang tungkol sa mga batas sa mga kab. 20-23.

handa kayo sa loob ng tatlong araw, at huwag makipagtalik.”

¹⁶ Sa umaga ng ikatlong araw, kumulog at kumidlat at may makapal na ulap sa bundok at may napakalakas na tunog ng trumpeta. Nanginig ang lahat ng nasa kampo. ¹⁷ Pinaalis ni Moises ang sambayanan sa kampo para lumapit sa Diyos, at tumayo sila sa paanan ng bundok.

¹⁸ Nabalot ng usok ang buong Bundok Sinai sapagkat bumaba si Yawe sa apoy, at tumaas ang usok na parang galing sa pugon. Yumanig nang ubod lakas ang buong bundok, ¹⁹ samantalang palakas naman nang palakas ang tunog ng trumpeta. Nagsalita si Moises at sumagot naman ang Diyos sa pamamagitan ng kulog.

²⁰ Bumaba si Yawe sa tuktok ng Bundok Sinai, at tinawag niya si Moises na umahon sa tuktok. Umahon nga siya, ²¹ at sinabi ni Yawe sa kanya: “Bumaba ka at ibigay ang babalang ito sa sambayanan, kung hindi’y baka sila sumugod para tingnan si Yawe at marami sa kanila ang mamamatay. ²² Kailangang magpaka-

banal din kahit ang mga paring lumalapit kay Yawe, kung hindi’y sasabog sa kanila si Yawe.”

²³ Sumagot si Moises kay Yawe: “Hindi makaaakyat sa Bundok Sinai ang sambayanan sapagkat ikaw na rin ang nag-utos sa amin na maglagay ng hangganan sa paligid ng bundok, at ibukod ito bilang banal.” ²⁴ Sumagot si Yawe: “Bumaba ka at isama mo sa pag-akyat si Aaron, ngunit huwag mong palalampasin ang mga pari at ang sambayanan para umahon kay Yawe, kung hindi’y sasabog sa kanila si Yawe.”

²⁵ Kayat bumaba si Moises sa sambayanan at sinabi sa kanila...

Ang Sampung Utos

20 ¹ Sinabi ng Diyos ang lahat ng salitang ito. ² Sinabi niya: “Ako si Yaweng iyong Diyos na naglabas sa iyo mula sa lupain ng Ehipto, mula sa bahay ng pagkaalipin.

- ³ Huwag kang magkakaroon ng ibang diyos sa harap ko.

- ⁴ Huwag kang gagawa ng inukit na

• **20.1** Umahon si Moises sa Bundok Sinai para tanggapin ang mga batas ng Diyos... at isinusunod naman ng Biblia ang dalawang kabuuan ng mga batas. Mas maikli ang una at siyang naglalaman ng sampung utos. Ang ikalawa naman na siyang mas mahaba ang sinulat makalipas ang panahon ni Moises nang nasa Kanaan na ang mga Israelita; tinatawag itong Mga Batas ng Tipan (20:22-23:33).

Ako si Yaweng iyong Diyos. Mahalaga nga ang sampung utos na ito, ngunit lalo pang mahalaga ang paraan ng paglalahad sa mga ito. Itinuturo sa anumang sibilisadong lipunan ang dalawang kautusang ito: huwag papatay at huwag magnanakaw. Pero nagsasalita rito si Yaweng kaisa-isahang Diyos na buhay taglay ang kapangyarihan ng nagpalaya sa Israel mula sa pagkaalipin at ngayo’y gusto itong italaga sa paglilingkod sa kanya. At dahil gusto niya silang maging mga taong malaya sa isang malayang bayan, itinatadhana niya sa kanila ang mga saligang-batas na kung wala ang mga ito’y muli silang magiging mga alipin.

Bilang simula, kailangang kilalanin ang Diyos bilang lisa, Banal at Seloso: b. 3-11.

Huwag kang magkakaroon ng ibang diyos sa harap ko. Si Yawe ang Diyos na Seloso na kaiba sa mga diyos ng ibang mga bayan na pinapayagan ang karibal nilang mga diyos na magbukas ng mga kubol sa

kanilang tabi at bigyang-kasiyahan ang mga kahilingan na hindi nila mismo maharap. Tulad nga ng sinasabi ng ilan: “Kung hindi ako pinakikinggan ng Diyos sa simbahang ito, pupunta ako sa iba.” Kayat nagkakaroon tayo ng diyos para sa digmaan, at isa pa para sa ulan, at iba pa para sa mga buntis. Mga diyos ang mga ito para sa mga taong ang tingin sa relihiyon ay paraan para magkaroon ng kagalingan at kapakinabangan. Makikita natin dito ang pagkakaroon ng pananam-palataya para makuha sa Diyos ang lahat ng puwedeng makuha sa kanya. Subalit hindi naninilbihan sa Israel o sa atin si Yawe; tayo ang kailangang maglilingkod sa Diyos.

Pinarurusahan ko ang... ikatlo at ikapat na salinlahi. Ang paghahambing sa “mga anak at apo” at “ikasanlibong salinlahi” ay makulay na paraan ng pagsasabing hindi, siyempre, pinababayaan ng Diyos na di maparusahan ang kasalanan, na itinutuwid niya ang makasalanan, pero gayunpaman, walang-hangganan ang kanyang awa. Ipinaliliwanag ng mga salitang ito ang kahulugan ng *selosong Diyos*, na malimit gamitin sa Biblia. Ang kahulugan nito’y hindi ipinipikit ng Diyos ang kanyang mga mata, lagi niyang ibabangon ang katarungan, at hindi niya matatanggap na ang mga kanya ay tatalikod sa kanilang bokasyon.

Huwag kang gagawa ng imahen ng anumang nasa lupa. Ipinagbabawal dito ang anumang imahen ng

diyus-diyusan o imahen ng anumang nasa langit sa itaas o nasa lupa sa ibaba o nasa mga tubig sa ilalim ng lupa; ⁵ huwag kang yuyuko o maglilingkod sa kanila. Sapagkat akong si Yaweng iyong Diyos ay selosong Diyos, at pinarurusahan ko ang mga anak hanggang sa ikatlo at ikapat sa salinlahi dahil sa kasalanan ng kanilang mga magulang na naghimagsik sa akin; ⁶ ngunit nagpapakita ako ng walang maliw na pag-ibig hanggang sa ikasanlibong salinlahi sa mga nagmamahal sa akin at sumusunod sa aking mga utos.

- ⁷ Huwag mong gamitin nang walang katuturan ang pangalan ni Yaweng iyong Diyos, sapagkat hindi pinakakawalan ni Yawe ang sinumang gumagamit nang walang katuturan sa kanyang pangalan.

- ⁸ Alalahanin mo ang Araw ng Pahinga

at pabanalin ito. ⁹ Magtrabaho ka sa loob ng anim na araw at gawin ang lahat mong gawain, ¹⁰ ngunit ang ikapitong araw ay araw ng pahinga para kay Yaweng iyong Diyos. Huwag kang gagawa ng anumang trabaho sa araw na iyon, ikaw man ni ang iyong anak na lalaki o anak na babae, ni ang iyong mga katulong, maging lalaki o babae, ni ang iyong mga hayop, ni ang dayuhang nasa loob ng iyong bakuran. ¹¹ Sapagkat sa loob ng anim na araw, ginawa ni Yawe ang langit at lupa at ang dagat at lahat ng naroroon, ngunit nagpahinga siya sa ikapitong araw. Kaya pinagpala ni Yawe ang Araw ng Pahinga at pinabanal ito.

- ¹² Isaalang-alang mo ang iyong ama at ina upang humaba ang iyong buhay sa lupaing ibinigay sa iyo ni Yawe.

mga nilalang na magiging mga karibal ng Diyos na Kaisa-isahan at mangangailangan ng pagsamba (na ipinahahayag sa paggawa at pagsasabuhay) na ipinagbabawal ng Batas ng Diyos. Nang panahong iyo'y sa pamamagitan ng sagradong pagbibili ng sarili pinarangalan ng mga Kananeo ang kanilang mga diyos. Laging magkasama ang mga diyus-diyusan at ang imoralidad. Pinagtittibay ng pagbabawal na ito tungkol sa mga imahen ang naunang utos: *Huwag kang magkakaroon ng ibang diyos.*

Sa kabila ng gayong pagbabawal, itinatakda pa rin mismo ng Biblia na ilalagay ang Kaban ng Diyos sa gitna ng mga imahen: dalawang kerubim o anghel na kanilang mga pakpak ang nakatakip dito (1 H 6:23-28). Paano maipaliliwanag ang kontradiksyong ito? Napakasimple lamang ng sagot: Hindi itinuturing na mga diyos ang mga kerubim at hindi nangangailangan ang mga ito ng bukod na pagsamba, kundi mga espiritung tagapaglingkod ng Diyos ang mga ito. Gayundin naman, inaaprubahan ngayon ng Iglesya ang mga estatwa ni Maria at ng mga santo: sapagkat hindi sila mga diyos kundi mga lingkod ng Kaisa-isahan at hindi natin hinihingi sa kanila ang ayaw ibigay ng Diyos. Ang Diyos lamang ang Mabuti (Lc 18:19) at sa kanya nagmumula ang tanang kabutihan (Jaime 1:17). Bilang isang halimbawa, pinaglilingkuran natin si Maria sa pamamagitan lamang ng pamumuhay na tulad ng kay Kristo. Wala tayong inaasahan sa kanya kundi ang ipinasyang ibigay sa atin ng Ama sa pamamagitan niya.

Pero ipinagbabawal ding isalarawan si Yawe. At ang dahilan nito'y lampas ang Diyos sa lahat ng puwede nating isipin o ilarawan sa imahinasyon tungkol sa kanya. Napakahirap ilarawan ang Diyos nang hindi siya pinabababa. At sa pag-iisip natin sa kanya, napakadaling mailarawan sa ating imahinasyon ang gusto natin tungkol sa kanya. Kaya ipinagbabawal din

sa atin ng Biblia ang paghubog sa Diyos ayon sa ating pag-iisip. Dahil ayon sa sarili nilang mga pala-palagay ang tingin nila sa Diyos kaya nanghihina ang panampalataya ng marami sa oras na hindi pamahalaan ng Diyos ang mga pangyayari sa paraang inaakala nilang mabuti.

Bakit naman natin isinasalarawan si Jesus? Narito ang simpleng dahilan: pagkalipas ng mga dantaon kasunod ng mga unang aral ng Diyos kay Moises, dumating ang Diyos sa atin sa katauhan ng kanyang Anak na hindi lamang nagsalita tungkol sa Diyos kundi sa kanya mismo natin nakita ang Diyos na naging tao. At kung iniingatan natin ang mga litrato ng ating mga mahal sa buhay, ba't di natin gugustuhing alalahanin si Jesus gaya ng pagkakita sa kanya ng mga apostol? Ngunit hindi ito nakinikinita ni Moises kaya wala siyang nasabi tungkol dito.

MGA DIYUS-DIYUSAN AT PAGSAMBA SA MGA ITO: Tingnan ang paliwanag sa 1 Mga Hari 18:17; Isaias 30:22; Ezekiel 23:5.

Tinatawag na *Sabbat* o *Pahinga* ng mga Hebreo ang pinakahuling araw ng sanlinggo, dito galing ang tawag natin sa araw ng *Sabado*. Pinababanal nila iyon nang higit sa lahat sa paghinto sa lahat ng gawain.

Nagpahinga si Yawe sa ikapitong araw. Medyo kaibang dahilan ang ibinigay sa Dt 5:15. Tingnan din ang Gen 2:2-3 at ang paliwanag dito.

Alam natin na nabuhay si Jesus sa araw na kasunod ng Araw ng Pahinga. Alam ng mga apostol na isang bagong panahon sa daigdig ang pinasinayaan ng Pagkabuhay na iyon, kaya naman itinakda nila sa *Araw ng Panginoon* (o Linggo) ang pahinga (o *sabbat*) ng mga Kristiyano (tingnan Gawa 20:7; 1 Cor 16:2; Pag 1:10). Nalilimutan ng mga Sabadistang gustong balikan ngayon ang araw ng Judio na may kapangyarihan si Jesus at ang kanyang mga apostol na bigyang-interpretasyon at baguhin ang mga batas ni

- ¹³ Huwag kang papatay.
- ¹⁴ Huwag kang makikiapid.
- ¹⁵ Huwag kang magnanakaw.
- ¹⁶ Huwag kang sumaksi nang mali laban sa iyong kapwa.
- ¹⁷ Huwag mong pagnasahan ang bahay ng iyong kapwa. Huwag mong pagnasahan ang maybahay ng iyong kapwa, o ang kanyang katulong, lalaki man o babae, o ang kanyang baka o ang kanyang asno o anumang kanya.”

¹⁸ Samantala, nasaksihan ng buong bayan ang kulog at kidlat, at narinig ang tunog ng trumpeta at nakitang umuusok ang bundok. Nanginig sila sa takot at nanatiling nakatayo sa malayo.

¹⁹ At sinabi nila kay Moises: “Ikaw mismo ang magsalita sa amin at maki-kinig kami. Ngunit huwag magsalita sa amin ang Diyos, kung hindi’y mamama-

tay kami.” ²⁰ Sinabi ni Moises sa sambayanan: “Huwag kayong matakot, sapagkat naparito ang Diyos upang subukin kayo, upang sumainyo ang pitagan sa Diyos at nang hindi kayo magkasalang muli.” ²¹ Kaya nanatiling malayo ang sambayanan samantalang lumakad si Moises patungo sa ulap na kinaroroonan ng Diyos.

Ang mga tuntunin ng Tipan

- ²² Nakipag-usap si Yawe kay Moises: “Sabi-hin mo ito sa mga anak ng Israel – Nakita ninyo na nagsalita ako sa inyo mula sa langit. ²³ Huwag ninyong itatabi sa akin ang anumang diyus-diyusang pilak o ginto.

²⁴ Igawa mo ako ng altar na lupa, at doon mo ialay ang iyong mga sinunog na handog at hain para sa mabuting pagsasamahan, ang iyong mga tupa at mga baka. Sa lahat ng lugar na pupuntahan mo para alalahanin ang aking pangalan, pupuntahan kita at pagpapalain.

Moises na galing nga sa Diyos pero hindi deretsahan (Gawa 7:38; Gal 3:19; Heb 2:2). Tingnan din ang Mt 5:27-28; 31-32... Kayat bumabagsak sa kanila ang mga babala mismo ng Biblia sa Gal 2:5; 5:5-6; Col 2:16.

Sa makabagong panahon, kinailangan pang maki-paglaban ng mga trabahador para kilalaning piyestapopisyal ang Linggo. Hindi siguro nakikita ng mga karaniwang nagtatrabaho kahit na araw ng Linggo ang kahalagahan ng pahinga para sa buhay ng tao at sa buhay-Kristiyano. Sa kabila ng reaksiyon ni Jesus sa Ebanghelyo laban sa napakahigpit na pagsunod sa Araw ng Pahinga (Mt 12; Jn 5), kalooban pa rin ng Diyos ang lingguhang pahinga. Kaya walang maikakatwiran para sa mga trabahong di nagbibigay ng panahon para sa buhay-panrelihiyon o para sa buhay-pampamilya o para sa kultura.

Huwag mong gamitin nang walang katuturan ang pangalan ni Yawe. May apat na paraan ng walang-katuturang paggamit sa pangalan ni Yawe:

- ang paggamit nito gaya ng ginagawa noong araw para sa mga bulong na pangmadyik sa hangaring puwersahang makuha ang kapangyarihan ng Diyos. May mga tao pa ring gumagamit ng Biblia at mga panalanging Kristiyano para gumawa ng mga milagro.
- ang manumpa sa kanyang pangalan at hindi naman pagtupad nito (Sir 23:9 at Mt 5:53).
- ang paglapastangan o pag-insulto sa pangalan ni Yawe, na kamatayan ang hatid na parusa (Lev 24:10).
- ang pagbigkas o pagtawag sa pangalan ni Yawe nang walang importanteng dahilan. Dahil dito kaya nakaugalian na ng mga Judio sa mga huling dantaon ng Matandang Tipan na huwag bigkasin ang pangalan ni Yawe sa pagpapalit nila rito ng *Ang Panginoon o Ang Pangalan o Mga Langit*.

Isaalang-alang mo ang iyong ama at ina: tingnan Sir 3:2.

Huwag kang magnanakaw. Para magkaroon ng pagtitiwala at pagkakaisa sa loob ng isang pamayanan, kailangang magkaroon ng lubos na respeto ang bawat isa sa mga pag-aari ng kanyang kapwa. Dapat niyang bayaran ang kanyang mga utang at huwag kanyahin ang anumang mahawakan niya. Subalit hindi dapat gamitin ang utos na ito para bigyang-katwiran ang anumang tipo ng pansariling pag-aari. Para sa Biblia, ang lupa ay sa Diyos at tagapamahala lamang nito ang sinumang umuukupa nito. Kailangang ipamahagi sa lahat ang mga bagay sa daigdig na ito. At kung may kailangang magbenta ng kanyang mana, kailangang isauli iyon ng nakabili pagkatapos ng apatnapu’t siyam na taon. Nangangahulugan ito na hindi sang-ayon ang Biblia na mapasakamay ng iilan ang yaman ng bansa at iwang naghihikahos ang masa (tingnan Lev 25:13).

Binibigyang-paliwanag ng Bagong Tipan ang sampung utos: Mt 5:22; 5:33; 5:27; Mc 7:10; Lc 18:20; Rom 7:7; 13:9; Jaime 2:11.

- 22. *Ang Sampung Utos ay kailangang iugnay sa kasalukuyang panahon para maging gabay sa buhay ng tao. Nang nasa Palestina na ang mga Israelita, nagbago ang kanilang buhay bilang mga pagala-galang pastol at naging mga magsasakang may pirmihang tirahan. Bumuo rin sila ng isang kalipunan ng mga batas na matutunghayan natin sa 20:22-23:19. Tinawag itong “Mga Batas ng Tipan”, at malamang na pormal na pinagtibay ang mga ito ng labindalawang tribu nang muli silang pagbuklurin sa tawag ni Josue para papanibaguin ang Pakikipagtipan kay Yawe (tingnan Jos 8:30).*

Huwag nating isipin na idinikta ng Diyos sa kanyang

²⁵Kung gagawa ka ng altar na bato para sa akin, huwag mo itong gagawing yari sa tinapayas na bato, sapagkat lalapastanganin mo ito sa paggamit dito ng sinsel. ²⁶Huwag mong lagayan ng mga baitang ang aking altar, at baka makita ang iyong kahubaran.”

21 ¹“Ito ang mga batas na ihaharap mo sa kanila:

²Kung bibili ka ng aliping Hebreo, maglingkod siya sa iyo nang anim na taon, ngunit palalayain mo siya sa ikapitong taon nang walang anumang babayaran.

³Kung dumating siyang nag-iisa, aalis siyang nag-iisa. Kung may asawa naman siya, aalis siyang kasama ang kanyang maybahay. ⁴Kung binigyan naman siya ng kanyang amo ng asawa at nagkaanak iyon, magiging pag-aari ng amo ang maybahay at ang mga anak niyon; aalis siyang nag-iisa.

⁵Ngunit kung sabihin ng alipin – Mahal ko ang aking amo, ang aking asawa, at ang aking mga anak, kaya ayaw kong lumaya, – ⁶ihaharap siya ng kanyang amo sa Diyos; dadalhin siya sa pinto o sa haligi ng pintuan, at bubutasan ng kanyang amo ng pantusok ang isa niyang tainga, at habambuhay na siyang maninilbihan sa kanya.

⁷Kung ipinagbili ng isang lalaki ang kanyang anak na dalaga bilang alipin, hindi ito makalalaya tulad ng mga aliping lalaki. ⁸Kung hindi siya magiging kasiya-siya sa kanyang amo na pumili sa kanya para sa kanyang sarili, papayag ito na matubos siya ng iba; wala itong karapatan na ipagbili siya sa mga dayuhan sapagkat nakipagsira siya sa kanya. ⁹Kung siya nama’y pinili niya para sa kanyang anak na lalaki, igagalang niya ang karapatan nito bilang anak na babae. ¹⁰Kung mag-asawa naman siya ng

ibang babae, hindi niya babawasan ang kanyang pagkain, damit o mga karapatan ng may-asawa. ¹¹Kung magkulang siya sa kanya sa tatlong bagay na ito, malayang makaaalis ang babae nang walang binabayaran anuman.

¹²Patayin ang sinumang manakit sa kapwa at makamatay. ¹³Ngunit kung hindi naman niya sinadyang pumatay, bibigyan kita ng isang lugar na kanyang matatakbuhan.

¹⁴Subalit kung sadya niyang sinunggaban ang kanyang kapwa para patayin nang pataksil, alisin mo siya kahit sa aking altar at patayin.

¹⁵Patayin ang sinumang manakit sa kanyang ama o ina.

¹⁶Patayin ang sinumang kumidnap sa kapwa at ipagbili ito o mahulihang bihag pa niya ito.

¹⁷Patayin ang sinumang uminsulto sa kanyang ama o ina.

¹⁸Kung may mga nag-aaway, at sinuntok o binato ng isa ang kanyang kapwa, at hindi naman namatay kundi naratay lamang ¹⁹at pagkatapos ay nakabangon at nakapaglakad na sa kalye, hawak ang kanyang tungkod, walang pananagutan ang sumuntok. Gayunman, babayaran nito sa nasaktan ang nasayang na panahon at ipagagamot hanggang ganap na gumaling.

²⁰Kung hampasin ng isang lalaki ang kanyang aliping babae o lalaki, at namatay iyon sa kanyang kamay, dapat siyang parusahan.

²¹Ngunit kung nabuhay iyon pagkalipas ng isa o dalawang araw, hindi siya parurusahan sapagkat ari-arian niya ang alipin.

²²Kung may nag-aaway, at tinamaan nila ang isang buntis kayat napaanak ito nang wala sa panahon ngunit hindi naman napinsala ang babae, kailangang bayaran ng nakasakit sa babae ang anumang multang itatakda ng asawa nito at ipinahihintulot ng hukuman. ²³Ngunit

bayan ang lahat ng nasa Biblia. Isang katibayan nito ang nilalaman ng kalipunang ito ng mga batas. Isang bahagi nito ang binubuo ng mga batas ng mga bayan ng Kanaan na inangkin ng mga Israelita dahil mabuti at makatarungan ang tingin nila sa mga ito. Mga sariling batas naman ng Israel ang isa pang bahagi, na idinikta ni Moises o mga bunga kaya ng kanyang aral. Madaling makikilala ang mga ito sapagkat sinasabi rito “ka” o “mo” o “ninyo” o kaya’y nagsisimula sa “ang sinumang”.

Pansinin na pinabigat ng Israel ang mga parusa sa sinumang pumatay sa kanyang kapwa (Gen 4:15 at 9:15). Kayat ang pananampalataya sa Diyos ang nagsisilbing saligan at nagpapatibay sa pagrespeto sa tao. Mapapansin na pinabigat ng Israel ang mga parusa sa pagpatay ng kapwa (Gen 4:15 at 9:15): ang pananampalataya sa Diyos ay naghahatid sa pagga-

lang at pagsasanggalang sa buhay ng tao. Hinahatulan nito nang magaan ang lipunang konsumerista, na tinatawag na liberal, na halos hindi iginagalang ang buhay sa mga lugar na mahirap ang pera: huwag nang banggitin pa ang aborsyon.

Sa paghahayag ng batas na ito na iniangkop sa isang lipunang sinauna, inaanyayahan tayo ng Biblia na itaguyod ang paggawa ng batas na angkop sa ating lipunang pang-industriya pero binigyang-sigla ng kaparehong diwa ng pagkakaisa ng mga tao. Hindi para sa Iglesya ang paglutas ng masasalimuot na problema ng ating panahon, pero maitatakda nito ang mga simulain ng isang pamumuhay na ayon sa kalooban ng Diyos at maiaangkop ito sa lipunan ng kasalukuyan. Nagagawa nito ang ganito sapagkat meron itong buong pananaw tungkol sa sangka-taunan.

kung magkaroon ng malubhang pinsala, buhay ang ibabayad sa buhay, ²⁴ mata sa mata, ngipin sa ngipin, kamay sa kamay, paa sa paa, ²⁵ sunog sa sunog, sugat sa sugat, galos sa galos.

²⁶ Kapag pinalo sa mata ng isang lalaki ang kanyang alipin, lalaki man o babae, at ito ay nabulag, palalayain niya ang alipin bilang kabayaran sa mata nito, ²⁷ o kung mabungian ito dahil sa kanya, palalayain din niya ang alipin bilang kabayaran sa ngipin nito.

²⁸ Kung sinuwag ng isang bakang kapon ang isang lalaki o babae, at namatay iyon, babatuhin ang baka hanggang mamatay, at hindi kakainin ang laman niyon, ngunit hindi parurusahan ang may-ari ng baka.

²⁹ Kung dati nang nanunuwag ang baka, at binalaan na ang may-ari niyong ngunit hindi pa rin iyon ikinulong, at may napatay ito pagkatapos, babatuhin ang baka at papatayin din ang may-ari nito. ³⁰ Gayunman, kung pagmumultahin siya para masagip ang kanyang buhay, kailangang bayaran niya ang lahat ng hihingin sa kanya.

³¹ Pareho ring batas ang ipapataw, maging batang lalaki man o babae ang sinuwag ng baka.

³² Kung aliping lalaki o babae naman ang sinuwag ng baka, magbabayad ng tatlung pirasong pilak ang may-ari nito sa amo ng alipin, at babatuhin naman ang baka.

³³ Kung iniwang bukas ng isang lalaki ang isang balon o kung naghukay siya at hindi iyon tinakpan, at may nahulog na baka o asno roon, ³⁴ babayaran ng may-ari ng balon ang may-ari ng hayop, ngunit magiging kanya na ang hayop.

³⁵ Kung sinaktan ng baka ng isa ang baka ng kanyang kapwa, at namatay iyon, ipagbibili nila ang buhay na toro at paghahatian kapwa ang pera at ang laman ng namatay na hayop.

³⁶ Subalit kung dati nang nanunuwag ang baka, at hindi pa rin iyon ikinulong ng may-ari, kailangang magbayad ang may-ari - baka sa baka - ngunit kanya na ang patay na baka.

³⁷ Kung nagnakaw ng baka o tupa ang isang lalaki, at kinatay iyon o ipinagbili, babayaran niya ng limang baka ang bakang ninakaw, at apat na tupa naman para sa tupang ninakaw.

22 ¹ Kung mahuli ang isang magnanakaw na nanloloob sa isang bahay, at siya ay hinampas at namatay, walang pananagutan ang nakamatay sa kanya. ² Ngunit mananagot na ang nakamatay kung nangyari ito pagkasikat ng araw. Kailangang bayaran ng magnanakaw ang lahat niyang ninakaw. Kung walang-wala naman siya, ipagbibili siya para sa kanyang ninakaw. ³ Kung matagpuang buhay sa kanyang

pag-iingat ang kanyang ninakaw, maging baka, asno o tupa, magbabayad siya ng doble.

⁴ Kung ipastol ng isang tao ang kanyang mga alagang hayop, at pinabayaang gumala at manginain sa bukid o ubasan ng iba, babayaran niya iyon ng pinakamainam na ani mula sa kanyang bukid at ubasan.

⁵ Kung nagkasunog at kumalat ang apoy sa *dawagan*, at nasunog nito ang mga butil na nakabunton o tumutubo roon o ang buong bukirin, magbabayad ang nagsindi ng apoy.

⁶ Kung ang isang tao ay nagpatago sa iba ng salapi o anumang bagay para ingatan, at iyon ay nanakaw, magbabayad nang doble ang magnanakaw kung mahuhuli. ⁷ Kung hindi naman mahuli ang magnanakaw, ang may-ari ng bahay ay manunumpa sa harap ng mga hukom na hindi siya ang nagnakaw sa ari-arian ng kanyang kapwa.

⁸ Anumang usapin tungkol sa tunay na pagmamay-ari ng baka, asno, tupa o damit o anumang bagay na nawala ay kailangang iharap sa mga hukom. Sinumang mapatunayan ng mga hukom na wala sa katwiran ay magbabayad nang doble sa kanyang kapwa.

⁹ Kung ipinagkatiwala ng isang tao sa kanyang kapwa ang kanyang asno, baka, tupa o anumang hayop, at ang hayop ay namatay o napinsalaan o may humuli nang walang nakakakita, ¹⁰ manunumpa sa harap ni Yawe ang pinagiwanan na hindi niya ninakaw ang ari-arian ng kanyang kapwa. Tatanggapin ng may-ari ng hayop ang patotoo, at wala namang kailangang isauli ang isa. ¹¹ Ngunit kung ninakaw sa kanya ang hayop, kailangang ibalik niya iyon. ¹² Kung ang hayop ay nilapa ng mabangis na hayop, iharap niya ang nalabi bilang ebidensiya, ngunit hindi niya kailangang magbayad.

¹³ Kung nanghiram ang isang tao ng hayop sa kanyang kapwa at ang hayop ay napinsala o namatay nang wala ang may-ari, kailangang bayaran iyon ng nanghiram. ¹⁴ Ngunit kung naroon naman ang may-ari, hindi kailangang magbayad ang nanghiram.

¹⁵ Kung akitin ng isang lalaki ang isang dalagang wala pang katipan at sumiping sa kanya, babayaran niya ito ng dote at pakakasalan. ¹⁶ Kung tumanggi naman ang ama ng dalaga na ibigay ito sa kanya, babayaran pa rin niya ang halagang katumbas ng dote sa isang ikakasal na dalaga.

¹⁷ Patayin ang mangkukulam.

¹⁸ Patayin ang sinumang makipagtalik sa hayop.

¹⁹ Puksain ang sinumang maghandog sa ibang diyos liban kay Yawe.

²⁰ Huwag mong pahirapan o apihin ang isang dayuhan, sapagkat kayo man ay naging dayuhan din sa lupain ng Ehipto.

²¹ Huwag ninyong apihin ang biyuda o ulila. ²² Sakaling apihin mo sila at dumaging sa akin, tiyak na pakikinggan ko sila, ²³ at mag-aapoy ang aking poot at papatayin kita sa tabak, at mabibiyuda rin ang iyong asawa at mauulila naman ang iyong mga anak.

²⁴ Kung nagpautang ka ng pera sa aking bayan, sa dukhang kasama mo, huwag kang maging gaya ng usurero – huwag mo siyang patawan ng tubo.

²⁵ Kung may inilit kang balabal, ibalik mo iyon paglubog ng araw, ²⁶ sapagkat iyon lamang ang pantakip niya sa kanyang katawan. Ano pa ang kanyang tutugan? At kapag dumaing siya sa akin, pakikinggan ko siya sapagkat ako ay mawain.

²⁷ Huwag mong lapastanganin ang Diyos o murahin ang pinuno ng iyong bayan.

²⁸ Huwag mong antalahin ang pagbibigay sa akin ng aking bahagi sa iyong trigo at alak.

Ibigay mo sa akin ang panganay sa iyong mga anak na lalaki. ²⁹ Gayundin ang gagawin mo sa iyong mga baka at mga tupa. Pitong araw na mananatili ang mga ito sa piling ng ina, ngunit ibibigay mo sa akin sa ikawalong araw.

³⁰ Mga taong banal kayo para sa akin. Huwag kayong kakain ng karne ng hayop na nilapa ng mabangis na hayop, ihagis iyon sa mga aso.

23 ¹ Huwag kang gagawa ng maling pahayag, ni tutulungan ang masama sa pagiging saksi ng karahasan.

² Huwag kang susunod sa nakararami sa paggawa ng masama o kung binabaluktot nila ang katarungan sa isang usapin. ³ Huwag mong kikilingan ang sinuman, maging ang dukha.

⁴ Kung makita mo ang nawawalang baka o asno ng iyong kaaway, ihatid mo iyon sa kanya.

⁵ Kung makita mong nabubuwal sa bigat ng dala ang asno ng namumuhi sa iyo, huwag mong lampasan iyon, sa halip ay tulungan mo siya.

⁶ Huwag mong ipagkait ang katarungan sa sinumang dukha sa kanyang usapin.

⁷ Lumayo ka sa kasinungalingan.

Huwag mong patayin ang walang ginawang mali o ang matuwid, sapagkat hindi ko patatawarin ang masama.

⁸ Huwag kang tatanggap ng lagay, sapagkat binubulag ng suhol ang malinaw na paningin at binabaluktot ang mga salita ng matuwid.

⁹ Huwag ninyong apihin ang dayuhan; alam na ninyo kung paano maging dayuhan, sapagkat naging dayuhan kayo sa Ehipto.

¹⁰ Anim na taon kang maghahasik sa iyong bukirin at mag-aani ng bunga, ¹¹ ngunit pagpapahingahin mo ang lupa at huwag tataniman sa ikapitong taon. Kayat makakain ng dukha ang anumang ibubunga nito, at makakain naman ng mababangis na hayop ang kanilang iiwan. Gayon din ang gagawin mo sa iyong ubasan at sa taniman ng olibo.

¹² Anim na araw kang magtatrabaho, ngunit magpapahinga ka sa ikapito upang makapagpahinga rin ang iyong baka at asno, at maginhawahan ang anak ng iyong aliping babae, pati na ang dayuhan.

¹³ Sundin ninyo ang lahat ng sinasabi ko at huwag tumawag sa ibang mga diyos, ni hindi dapat marinig ang kanilang mga pangalan sa inyong mga labi.

¹⁴ Tatlong beses kang magpipiyesta sa aking karangalan sa loob ng isang taon.

¹⁵ Ipagdiwang mo ang Piyesta ng Tinapay na Walang Lebadura tulad ng iniutos ko. Tinapay na walang lebadura ang kakanin mo sa loob ng pitong araw sa takdang panahon sa buwan ng Abib, sapagkat noon ka lumabas mula sa Ehipto. At walang haharap sa akin nang walang dala.

¹⁶ At ang Piyesta ng Pag-aani, sa mga unang bunga ng iyong pagod, sa paghahasik mo sa iyong bukirin.

At ang Piyesta ng Pamimitas sa pagtatapos

ng taon, sa pagtitipon mo sa mga bunga ng mga bukirin.

¹⁷Tatlong beses sa santaon na haharap kay Yawe ang buo mong kalalakhian.

¹⁸Hindi mo dapat samahan ng tinapay na may lebadura ang aking sakripisyo ng dugo, o ititira hanggang kinaumagahan ang taba ng pagpipiyesta sa akin.

¹⁹Dalhin mo sa bahay ni Yaweng iyong Diyos ang pinakauna sa mga unang bunga ng iyong lupa.

Huwag mong lulutuin ang batang kambing sa gatas ng ina nito.

• ²⁰Tingnan mo, nagsusugo ako ng Anghel na mauuna sa iyo, para pangalagaan ka sa daan at ihatid ka sa lugar na aking inihanda. ²¹Mag-ingat ka sa harap niya at makinig sa kanya; huwag mo siyang paghihimagsikan sapagkat hindi niya palalampasin ang iyong maling gawa, dahil sumasakanya ang aking pangalan.

²²Kung pakikinggan mo siyang mabuti at gagawin ang lahat ng sinasabi ko, magiging kaaway ako ng iyong mga kaaway at kalaban ng iyong mga kalaban. ²³Mangunguna sa iyo ang aking Anghel at ihahatid ka sa lupain ng mga Amorreo, Heteo, Pereceo, Kananeo, Heveo, Yebuseo – pupuksain ko silang lahat.

²⁴Huwag kang yuyuko sa harap ng kanilang mga diyos o maglilingkod sa kanila o tutularan ang kanilang mga kaugalian; sa halip ay lubusan mo silang puk-sain at durugin ang kanilang mga sagra-dong bato.

²⁵Kung paglilingkuran ninyo si Yaweng Diyos ninyo, babasbasan niya ang iyong

tinapay at tubig – at ilalayo kita sa karam-daman.

²⁶Walang makukunan o magiging baog sa iyong lupain. Pararamihin ko ang iyong mga araw.

²⁷Maghahasik ako ng takot sa harap mo, at lilituhin ko ang lahat ng bayang pupuntahan mo; patatalikurin ko't pata-takbuhin ang lahat mong kaaway.

²⁸Magpapauna ako ng mga bubuyog sa iyo para itaboy sa harap mo ang mga Heveo, Kananeo at Heteo. ²⁹Hindi ko sila palalayasin sa loob ng isang taon lamang, kung hindi'y magiging disyerto ang lupain at dadami ang mababangis na hayop at pipinsalain ka. ³⁰Unti-unti ko silang palalayasin hanggang dumami ka at maangkin ang lupain.

³¹Itatakda ko ang iyong mga hangganan mula sa Dagat ng Mga Tambo hanggang sa dagat ng mga Pilisteo (Mediterraneo), at mula sa Disyerto hanggang sa Ilog Eufrates; sapagkat ibibigay ko sa iyong mga kamay ang mga nasa lupain at palalayasin ko sila sa harap mo.

³²Huwag kang makikipagtipan sa kanila o sa kanilang mga diyos. ³³Hindi sila titira sa iyong lupain, kung hindi'y ibubulid ka nila sa pagkakasala sa akin sa paglilingkod sa kanilang mga diyos. Tiyak na magiging bitag iyan sa iyo.

24 ¹At sinabi niya kay Moises: “Umayat ka kay Yawe, ikaw at sina Aaron, Nadab at Abihu, kasama ang pitumpu sa mga matatanda ng Israel, at sasamba sila mula sa malayo. ²Si Moises lamang ang lalapit kay Yawe, at hindi ang iba, at hindi rin aakyat ang bayan kasama niya.”

Pagtatapos ng Tipan

• ³Dumating si Moises at sinabi sa sambayanan ang lahat ng salita ni Yawe at

• **23.20** *Tingnan mo, nagsusugo ako ng Anghel na mauuna sa iyo.* Napakahirap mangusap nang lubusan tungkol sa Kalinga ng Diyos para sa atin. Sasabihin ko ba sa bawat sandali: “Gawa ito ng Diyos”? Ang “anghel” na ipinadala ng Diyos para mauna sa Israel ang tinutukoy dito ng Biblia. Isa itong paraan ng pagsasabing ipinagsasanggalang at pinapatnubayan ng Diyos ang kanyang bayan sa paggamit sa di-mabilang na mga tagapamagitan, nakikita man o di-nakikita.

Durugin ang kanilang mga sagra-dong bato. Sa mga nakalipas na dantaon, ang “pagwasak ng mga diyus-diyusan” ay binigyang-kahulugan, kalimitan, sa

panatikong paraan, na nagbunga ng pagkawala ng mga masining na gawa ng mga pagano. Tiyak na imposibleng hindi mangyari ang ganito dahil sa kaisipan ng panahong iyon. Ang pagkaunawa natin ngayon sa mga salitang ito ay ang pagsamba at kulto ng mga huwad na diyus-diyusan ng ating panahon. Sa halip, kung anong sinasabi ni Pablo tungkol sa karneng inialay sa diyus-diyusan, gayundin ang masasabi natin tungkol sa mga gawa ng sining na kumakatawan sa mga paganong diyus-diyusan (I Cor 8).

• **24.3** Ang pinakaimportanteng mga pangyayari sa Biblia ang kadalasa'y isinasalaysay nang napakaikli.

lahat ng batas nito. Sumagot sa iisang tinig ang buong bayan: “Gagawin namin ang lahat ng sinabi ni Yawe!”

⁴ Isinulat ni Moises ang lahat ng salita ni Yawe. At kinabukasan, maaga siyang gumising, at gumawa ng isang altar sa paanan ng bundok at ng labindalawang batong nakatayo para sa labindalawang tribu ng Israel.

⁵ At inutusan niya ang ilang kabataang lalaking Israelita na mag-alay kay Yawe ng mga sinunog na handog at ng mga batang toro bilang hain sa mabuting pagsasamahan.

⁶ Kinuha ni Moises ang kalahati sa dugo at inilagay sa mga planggana, at iwinisik naman sa altar ang kalahati.

⁷ At kinuha niya ang Aklat ng Pakikipagtipan, at binasa sa harap ng sambayanan. Sinabi nila: “Gagawin namin at susundin ang lahat ng sinabi ni Yawe.”

⁸ At kinuha ni Moises ang dugo at iwi-

nisik ito sa sambayanan, habang sinasabi: “Narito ang dugo ng pakikipagtipang ginawa ni Yawe sa inyo ayon sa lahat ng salitang ito.”

⁹ At umakyat si Moises kasama sina Aaron, Nadab, Abihu at ang pitumpung matatanda ng Israel. ¹⁰ At nakita nila ang Diyos ng Israel. Nasa ilalim ng kanyang mga paa ang parang baldosang sapiro, sindalisay mismo ng langit. ¹¹ Ngunit hindi niya iniunat ang kanyang kamay laban sa mga hinirang na ito sa mga anak ng Israel; nakita nila ang Diyos, at kumain sila at uminom.

Ibinigay kay Moises ang Batas

¹² Sinabi ni Yawe kay Moises: “Umakyat ka rito sa akin sa bundok at tumigil dito. Ibibigay ko sa iyo ang mga tapyas ng bato, ang Aral at Utos na isinulat ko upang turuan sila.”

¹³ Kaya umalis si Moises at ang kanyang ayudanteng si Josue, at bago umak-

Sa paanan ng Bundok Sinai pinagtibay ang Tipang mamamahala sa buhay ng Israel.

Dalawang eksena ang pinagsasama sa pagdiriwang ng Tipan. Una, nasasaksihan ni Moises at ng matatanda ng Israel ang Luwalhati ni Yawe na nasa Bundok Sinai. At sa pagbalik naman ni Moises, pinagtibay ng sambayanan ang Tipan sa pamamagitan ng solemneng pag-aalay.

Umakyat si Moises kasama ang pitumpung matatanda. Napakaekstraordinaryo at napakadakila ng Tipan kayat hindi marapat na sa karanasang espirituwal lamang ni Moises masalalay ang pananagutan at pag-ako ng sambayanan. Pitumpung saksi ang makapagsasabi ng kanilang nakita. Ang pag-ahon sa bundok na kagila-gilalas sa pag-iisa nito, ang maaliwalas na asul ng langit sa tuktok, ang sinag ng araw – ang lahat ng ito ang naghanda sa kanila para makita ang Luwalhati ng Diyos. Naroon si Yawe at “nakita” nila siya sa isang mahiwagang karanasan batay sa kakayahang makipagtagpo ng mga tao sa Diyos na buhay “na kailanma’y hindi nakita ninuman” (Jn 1:18).

Narito ang dugo ng pakikipagtipan... Ayon sa kaugalian nang panahong iyon, kapwa winiwisikang dugo ng mga hayop na isinakripisyo ang dalawang partidong nagpipirmahan ng kontrata. Dahil ang altar ang kumakatawan kay Yawe, tinatanggap nito ang pagwiwisik sa ngalan niya. Kailangang alalahanin ang mga detalyeng ito sa pagsasabi ni Jesus sa Huling Hapunan: “Ito ang dugo ng Tipan na ibubuhos para sa marami” (Mc 14:24).

Sa mga tapyas ng bato iingatan ng sambayanan ang alaala ng pagtatagpo sa Sinai. Kasama ng iba pang

mga alaala ng panahon sa disyerto, itatabi ang mga ito sa isang lalagyang yari sa mamahaling kahoy na tinatawag na *Kaban ng Tipan*.

Sa paglipas ng panahon, malilimot ng mga anak ng Israel ang pananagutan at pangakong pinagmulan ng mga Tapyas ng Batas. Ituturing nilang parang milagrosa ang Kaban na maghahatid sa kanila ng proteksyon ng Diyos (1 S 4:4). Kaya maglalaho ang tunay na kabuluhan nito at hahayaan naman ng Diyos na mawala ito sa gitna ng mga kapahamakan ng bansa.

Ayon sa pinakamatandang salaysay, nagsulat si Moises sa mga Tapyas habang nagdidikta naman ang Diyos (Ex 34:28). Dinagdagan na ng mga sumunod na salaysay ang pangyayaring ito ayon sa nakagawian, at sinabing: *ang Diyos ang sumulat sa mga sulat* (31:18; 32:16).

Hindi tayo dapat mabigla sa pagsasalungatang ito: sa halip, tinutulungan tayo nito para maunawaan ang pagkasi ng Diyos sa Biblia. Alam nating Salita ng Diyos ang Biblia, pero ito’y kasintotoong gawa ng mga sumulat nito, bawat isa sa kanyang sariling estilo, ayon sa kanyang kultura at pag-uugali. Marami na tayong nakitang kakatwang detalye, sinaunang kuru-kuro, na likas sa isang partikular na dantaon at kultura. Ang mga pagpapahayag sa isang lugar ay dapat balansihin ng mga nasa iba pang mga aklat nito.

Ang aral na tama para sa isang panahon ay itutuwid kapag umunlad pa ang mga tao. Pinananagutan ng Diyos ang aklat sa kabuuan nito, pero hindi ang mga detalyeng kinuha at inihawalay.

yat sa Diyos, ¹⁴ sinabi ni Moises sa mga matatanda: “Maghintay kayo rito hanggang sa aming pagbabalik. Kasama ninyo sina Aaron at Hur, sa kanila dumulog ang sinumang may problema.”

¹⁵ Nang umakyat si Moises sa bundok, tinakpan iyon ng ulap. ¹⁶ Bumaba ang Luwalhati ni Yawe sa Bundok Sinai, at binalot ng ulap ang bundok sa loob ng anim ng araw. At

sa ikapitong araw, tinawag niya si Moises mula sa gitna ng ulap.

¹⁷ Napakitang parang naglalagablab na apoy sa tuktok ng bundok ang Luwalhati ni Yawe sa paningin ng mga Israelita.

¹⁸ At pumasok sa ulap si Moises at umakyat sa bundok.

Apatnapung araw at apatnapung gabi si Moises sa bundok.

IKALAWANG BAHAGI ANG PAGTATAYO NG TIRAHAN

25 ¹ Sinabi ni Yawe kay Moises: ² “Sabihin mo sa mga Israelita na tanggapin ang abuloy para sa akin; tanggapin ninyo ang abuloy ng sinumang nagbibigay nang buong-puso.

³ Tanggapin ninyo mula sa kanila ang mga bagay na ito: ginto, pilak at tanso, ⁴ telang kulay asul-purpura at pula, pinong linen, hinabing balahibo ng kambing, ⁵ mga katad na balat ng lalaking tupa na kinulayan ng pula, malambot na katad, kahoy ng akasya, ⁶ langis para sa lampara, pabango para sa langis ng pagtatalaga at sa insenso, ⁷ mga mamahaling bato at hiyas na palamuti sa mga damit ng pari.

⁸ Kailangang gumawa ang mga Israelita ng isang santuwaryo para sa akin upang manahan ako sa piling nila. ⁹ Ipakikita ko sa iyo ang plano ng Tirahan at ng mga kasangkapan nito, at gagawin ninyo ang mga iyon ayon sa planong ito.

Ang Kaban

¹⁰ Igagawa n’yo ako ng Kabang yari sa akasya na apatnapu’t limang pulgada ang haba, dalawampu’t pito ang lapad at dalawampu’t pito rin ang taas. ¹¹ Babalutan mo ito ng lantay na ginto sa loob at labas, at palalamutian ang paligid nito ng minoldeng ginto. ¹² Gumawa ka rin ng apat na gintong pulseras para sa Kaban at ikabit ang mga ito sa apat na paa ng Kaban, dalawa sa isang tabi at dalawa sa kabila. ¹³ Gumawa ka rin ng pampasang yari sa akasya at balot sa ginto, ¹⁴ at paraanin ang mga ito sa mga pulseras na nasa magkabilang tabi ng Kaban para madala ang Kaban. ¹⁵ Ilalagay ang mga pampasan sa mga pulseras na nasa Kaban at hindi na huhugutin. ¹⁶ Ilalagay mo sa loob ng Kaban ang Pahayag na ibibigay ko sa iyo.

¹⁷ Gawin mong lantay na ginto ang Lugar ng Pagpapatawad na may apatnapu’t limang pul-

gada ang haba, at dalawampu’t pito ang lapad. ¹⁸ Gumawa ka rin ng dalawang kerubim na pinanday na ginto para sa magkabilang gilid ng Lugar ng Pagpapatawad. ¹⁹ Ilagay ang isang kerubim sa isang gilid at sa kabila naman ang isa pa, at ikabit ang dalawang kerubim sa magkabilang dulo ng takip. ²⁰ Nakabukang paitaas ang mga pakpak ng mga kerubim para lukuban nila ang Lugar ng Pagpapatawad, magkakarap at nakatingin sa Lugar ng Pagpapatawad. ²¹ Ilagay mo ang Lugar ng Pagpapatawad sa ibabaw ng Kaban at ilagay naman sa loob ng Kaban ang mga tapyas ng bato na ibibigay ko sa iyo.

²² Dito ako makikipagtagpo sa iyo at ibibigay ko sa iyo ang lahat kong kautusan para sa sambayanan ng Israel.

Ang mesa at ang kandelabra

²³ At gumawa ka ng isang mesang yari sa akasya na may apatnapung pulgada ang haba, dalawampu ang lapad at tatlumpu ang taas. ²⁴ Balutan mo ito ng lantay na ginto at lagyan ng minoldeng ginto sa paligid. ²⁵ Paligiran mo ito ng balangkas na tatlong pulgada ang lapad na may palamuting minoldeng ginto. ²⁶ Gumawa ka ng apat na gintong pulseras at ilagay ang mga ito sa apat na sulok na kinalalagyan ng mga paa ng mesa. ²⁷ Kailangang malapit sa balangkas ang mga pulseras upang doon isuot ang mga pampasan sa mesa. ²⁸ Mula sa kahoy ng akasya ang gagawin mong mga pasanan na babalutan ng ginto, at sa mga ito mo bubuhatin ang mesa.

²⁹ Gumawa ka rin ng mga pinggan, kopa, mga banga at mangkok na gagamitin sa paghahandog ng alak; gawin mong yari sa lantay na ginto ang mga ito. ³⁰ Ilalagay mo sa mesa sa harap ko ang mga tinapay ng pag-aalay.

³¹ Gumawa ka ng gintong kandelabra na may paa at tangkay na yari sa pinitpit na ginto. Gawin